

ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงพื้นบ้านที่มีต่อทวดหัวเขาแดง ตำบลหัวเขา
อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

Beliefs and rituals of traditional fishermen on his great grandfather's head on
his red head SinghaNakhon district, Songkhla province

สุทธิพงษ์ อยู่ดวง*

Suttipong Yuduang

อุทิศ สังขรัตน์**

Utiti Sungkharat

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงพื้นบ้านต่อทวดหัวเขาแดง โดยใช้พื้นที่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านหัวเขาแดงบริเวณ หมู่ที่ 8 ซึ่งเป็นชุมชนพุทธเป็นส่วนใหญ่ ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือกลุ่มชาวบ้านที่มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของทวดหัวเขาแดง ร่วมกับการศึกษาเอกสารข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และตีความในประเด็นที่เชื่อมโยงกันตามวัตถุประสงค์ แล้วสรุปและอภิปรายผลการวิจัย ผลการศึกษาพบว่าชาวประมงพื้นบ้านชุมชนหัวเขาแดงมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องและผูกพันอยู่กับความเชื่อและพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ ชาวประมงพื้นบ้านชุมชนหัวเขาแดงให้ความสำคัญเกี่ยวกับการประกอบอาชีพมากกว่าพิธีกรรมในด้านอื่นๆเนื่องจากชาวประมงมีความเสี่ยงสูงและต้องพึ่งพาอาศัยทรัพยากรทางธรรมชาติในการประกอบอาชีพ ทวดหัวเขาแดงจึงเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญ ในกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านชุมชนหัวเขาแดงพิธีกรรมความเชื่อที่มีมาแต่โบราณซึ่งเป็นการแสดงความเคารพและบูชาทวดหัวเขาแดงเพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจและคุ้มครองความปลอดภัยเพื่อให้การประกอบอาชีพประสบความสำเร็จ

คำสำคัญ : ทวดหัวเขาแดง / ชาวประมงพื้นบ้าน / ความเชื่อ / พิธีกรรม

*อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**อาจารย์ประจำภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ABSTRACT

This article aims to study the beliefs and rituals of traditional fishermen great grandfather on his red head. The local fishermen community he heads red area, which is among the eight Buddhist communities. Using qualitative research methods Data were collected by the study documents. Observation participatory and non-participatory. And in-depth interviews the group of 12 people who provided information to analyze data centers. Classification Information The results are summarized and presented in the form of a descriptive analysis of the results showed that. Fishermen community head with his red and lifestyle related contingent on the beliefs and rituals are inherited from ancestors. His red head fishermen community to focus on a career in the field other than the ritual because the fishermen are at high risk and rely on the natural resources of the occupation. His great grandfather red head, so it is important holy. The fishermen community had red head. The ritual is a traditional belief that the homage and worship his grandfather red head to the prosperity as the anchor of mind and safety protections for occupational success.

Keywords : Great Grandfather / Red Head / Fishermen / Belief Rite

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติหรือเกี่ยวกับกฎศีลวิญญานต่างๆซึ่งเป็นผลมาจากการที่มนุษย์มีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติสูงมาก ในขณะที่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติน้อยมาก ดังนั้นเมื่อได้พบเห็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็รู้สึกหวาดกลัวและแปลกประหลาด เนื่องจากไม่สามารถจะอธิบายเกี่ยวกับการเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติเหล่านั้นได้จึงมีความเชื่อว่าน่าจะมีอำนาจลึกลับบางอย่างทำให้เป็นไปเช่นนั้น (สุรัชย์ ฉายศิริพันธ์, 2539, หน้า 1) โดยรับการบอกกล่าวและยึดถือปฏิบัติ เกิดเป็นวิธีการและพฤติกรรมต่างๆ ของบุคคลเพื่อให้ได้ผลตามต้องการ ความเชื่อจึงนำไปสู่พิธีกรรมและพิธีกรรมเป็นสื่อสำคัญที่ดำรงความเชื่อให้ คงอยู่ ความเชื่อและพิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก นอกจากนี้ขณะที่ความเชื่อมีบทบาทในการสร้างความเชื่อมั่นเป็นเครื่องกำกับพฤติกรรมและเป็นกรอบของสังคม พิธีกรรมก็มีบทบาทเป็นเครื่องรวมจิตใจของคน ในหมู่เหล่าและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รักใคร่ปรองดองและร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน อย่างแท้จริง (ทัศนีย์ ทานตวนิช, 2532)

ความเชื่อมีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม เมื่อคนในสังคมหนึ่ง ให้การยอมรับนับถือสิ่งใดเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ คนในสังคมนั้นจะแสดงออกถึงความเชื่อด้วยการมีขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อนั้นๆ ดังเช่น ชาวประมงมีการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ การลงเรือออกทะเลไปจับสัตว์น้ำแต่ละครั้งมีความเสี่ยง อาจเกิดพายุ หรืออันตรายจากท้องทะเลได้ตลอดเวลา ครอบครัวชาวประมงก็ต้องขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือ ฤดูกาล ภาวะน้ำขึ้นน้ำลง ปริมาณสัตว์น้ำในทะเล สภาพอากาศ ชาวประมงต้องมีที่พึ่งทางใจ เพื่อช่วยสร้างความเชื่อมั่น สร้างกำลังใจให้ตนเองและลูกเรือ ผลที่ได้รับก็คือ กลับเข้าฝั่งอย่างปลอดภัย ได้ผลผลิตปริมาณมาก ทำให้เกิดความเชื่อขึ้นหลายอย่างในการดำเนินชีวิต ทั้งในภาวะปกติและภาวะคับขัน โดยความเชื่ออีกส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ของชาวประมงจากการสังเกตภาวะความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เช่น เมื่อมองเห็นฟ้าแดงเชื่อว่า จะเกิดลมพายุให้รับน้ำ

เรือกลับเข้าฝั่งและมีความเชื่อในข้อห้ามบางอย่าง เช่น ห้ามนำปลาที่หามาได้เผาในเรือจะทำให้เตียนนั้นจับปลาได้น้อย ห้ามเหยียบหัวเรือถือเป็นการหลบหลู่แม่ย่านางเรือ เป็นต้น นอกจากความเชื่อที่กล่าวมาแล้วยังมีความเชื่อในเครื่องรางของขลังซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวประมง เป็นสิ่งยึดเหนี่ยว เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการประกอบพิธีกรรม เครื่องรางของขลังที่ชาวประมงให้ความเคารพนับถือ เพราะช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยและแคล้วคลาด จากอันตรายต่างๆ (โสภณ ทองประเสริฐ, 2550) ความเชื่อที่ปรากฏให้เห็นทั่วภาคใต้ ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีกรรมและพิธีกรรมก็มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคมเป็นอย่างมาก เนื่องจากการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อจะช่วยให้ตนเองเกิดความสุขสบายใจ มีกำลังใจ พ้นทุกข์ และได้รับความสุข (สุเมธ เมธาวิทยกุล, 2532) ในส่วนของความเชื่อของผู้คนในพื้นที่จังหวัดสงขลา จะมีความเชื่อแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมชุมชนนั้นๆ ซึ่งบางชุมชนมีความเชื่อว่าสิ่งทีตนเองเคารพนับถือสามารถบันดาลให้เกิดโชคลาภได้ บางชุมชนมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ เช่น ชาวประมงเชื่อว่าผีแม่ย่านางมีอยู่จริงและสามารถที่จะบันดาลโชคลาภหรือนำความเสียหายมาสู่พวกเขาได้ การต่อเรือลำใหม่ต้องเลือกใช้ไม้ให้เหมาะสมคือ ไม้เนื้อแข็งและไม่มีตำหนิ เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ยังคงได้รับการสืบทอดและปฏิบัติอยู่ทั่วไปในพื้นที่จังหวัดสงขลา (อินทิรา แก้วขาว, 2552)

สำหรับทวดหัวเขาแดง ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ตามความเชื่อของชาวบ้านในตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา มีตำนานพื้นบ้านเล่าขานสืบทอดกันมาว่า ทวดหัวเขาแดง เดิมเป็นชายชราชาวจีนเดินทางมาจากผืนแผ่นดินใหญ่มุ่งสู่จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเรือสำเภานขนาดใหญ่ ด้วยเป็นคนมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงนำทรัพย์สินสมบัติจำนวนมหาศาลติดมาด้วย เพื่อนำมาร่วมบรรจุลงในพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่โชคไม่ดีที่เรือสำเภามาล่มบริเวณปากน้ำทางเข้าเมืองสงขลาเสียก่อน ดวงวิญญาณของท่าน เมื่อตายไปก็มีได้หนีหายไปไหนยังคงวนเวียนอยู่ในบริเวณดังกล่าวในรูปของจระเข้ใหญ่ ชาวบ้านเรียก “จระเข้ทวด” หรือ “ทวดจระเข้” และเชื่อกันว่าทวดหัวเขาแดงในรูปของจระเข้ใหญ่จะคอยมาเฝ้าปากน้ำเมืองสงขลา คอยดูแลชาวบ้านมิให้เกิดอันตรายจากสัตว์ร้ายต่างๆ ได้รวมทั้งป้องกันคลื่นลมในทะเลให้กับชาวบ้านยามออกเรือหาปลา ดังนั้นก่อนที่ชาวบ้านในบริเวณดังกล่าวจะออกเรือจับปลาหรือสัตว์น้ำใดๆ ก็ตามจึงต้องบอกกล่าวขอความคุ้มครองจากทวดหัวเขาแดงก่อนเสมอ ด้วยการลอยหมากพลู บ้างก็จุดประทัดก่อนออกเรือ (ณรงค์ ชื่นนิรันดร์, 2553)

ในเรื่องราวของความเชื่อ ยังคงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวประมง ทั้งการดำรงชีวิตประจำวัน และการประกอบอาชีพที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดังนั้นการเสริมสร้างภาวะจิตใจให้มั่นคง ความปลอดภัยในชีวิต และความเป็นอยู่ที่สงบ จึงต้องมีความเชื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอยู่คู่กับวิถีชีวิตชาวประมง จากเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงเห็นว่ามีความสำคัญควรแก่การนำมาศึกษาและใช้อ้างอิงทางวิชาการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการช่วยอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมด้านความเชื่อและพิธีกรรม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชาวประมงพื้นบ้าน ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ที่มีต่อทวดหัวเขาแดง

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักคือ กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือกลุ่ม

ชาวบ้านที่มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของทวดหัวเขาแดง ร่วมกับการศึกษาเอกสารข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และตีความในประเด็นที่เชื่อมโยงกันตามวัตถุประสงค์ แล้วสรุปและอภิปรายผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

1. ความเชื่อของชาวประมงพื้นที่มีต่อทวดหัวเขาแดง ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

จากการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงพื้นบ้านเกี่ยวกับทวดหัวเขาแดง พบว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของทวดหัวเขาแดงสืบทอดมาเป็นเวลานานจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประวัติความเป็นมาแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของแต่ละกลุ่มจะเป็นประวัติและความเชื่อที่เล่าสืบต่อกันมาช้านานแตกต่างกันออกไป โดยแบ่งได้ 2 ตำนานคือ ตำนานแรก จากคำบอกเล่าของ อาจารย์อืด แซ่ลิ่ม ซึ่งเป็นผู้ดำเนินพิธีการหลักในงานสมโภชทวดหัวเขาแดง และเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับทวดหัวเขาแดง เล่าว่าทวดหัวเขาแดงเป็นเทพเจ้าที่อันเชิญมาจากประเทศจีนเพื่อให้ท่านมาดูแลปกป้องรักษาปากน้ำเมืองสงขลา และอีกหนึ่งตำนานความเชื่อที่ได้เล่าสืบต่อกันมาจากปู่ตายาย ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าทวดเป็นชาวจีนที่ล่องเรือสำเภามาเพื่อที่จะนำทรัพย์สินมาสร้างพระธาตุที่จังหวัดนครศรีธรรมราช แต่เรือเกิดล่มตรงปากแม่น้ำเมืองสงขลา ทำให้ท่านได้เสียชีวิตและกลายเป็นวิญญาณเฝ้าปากแม่น้ำเมืองสงขลา และคอยคุ้มครองชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณปากแม่น้ำ ชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนแห่งนี้จึงมีความเชื่อตรงกันว่าทวดหัวเขาแดงมีความศักดิ์สิทธิ์จริงที่จะบันดาลโชคลาภ ความแคล้วคลาดปลอดภัย มาสู่เรือตนได้ ความเชื่อของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนที่มีต่อทวดหัวเขาแดง สะท้อนให้เห็นว่า ความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ยังเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และถือเอาทวดหัวเขาแดงเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวประมงเวลาออกเรือ ถึงแม้ว่าคนบางส่วนจะไม่เชื่อและไม่นับถือทวดหัวเขาแดง แต่พวกเขาก็ไม่ได้ลบหลู่และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขโดยไม่เกิดความขัดแย้งใดๆ

ภาพที่ 1 ทวดหัวเขาแดง ที่มา : ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย วันที่ 31 สิงหาคม 2558

จากการศึกษาชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนหัวเขาแดง ผู้วิจัยได้พบความเชื่อของชาวประมงพื้นบ้านที่มีต่อทวดหัวเขาแดงสรุปได้ดังนี้

1. ด้านโชคลาภและแคล้วคลาดปลอดภัย

ชาวชุมชนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพประมง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวประมงพื้นบ้านจะเชื่อว่าทวดสามารถลดบันดาลให้เกิดโชคลาภได้และยังช่วยคุ้มครองชาวประมงให้แคล้วคลาดจากอันตรายต่างๆ เมื่อออกทะเล

“เชื่อกันว่าทวดหัวเขาแดง คอยดูแลชาวบ้านมิให้เกิดอันตรายจากสัตว์ร้ายต่างๆ ได้ รวมทั้งป้องกัน คลื่นลมในทะเลให้กับชาวบ้านยามออกเรือหาปลา ดังนั้นก่อนที่ชาวบ้านในบริเวณดังกล่าวจะออกเรือจับปลาหรือ สัตว์น้ำใดๆก็ตามจึงต้องบอกกล่าวขอความคุ้มครองจากทวดหัวเขาแดงก่อนเสมอ ด้วยการลอยหมากพลู บ้างก็ จุดประทัดก่อนออกเรือ” (บุญธรรม พิมพ์ปะโอ, 2558, สิงหาคม 31)

“คนที่ออกเรือประมงในจังหวัดนี้เค้าเชื่อกันหมดแหละ ร้อยทั้งร้อย เวลาออกเรือลูงก็ไหว้ขอพรช่วย คุ้มครองให้แคล้วคลาด ไม่มีพายุไม่มีฝน ลมทะเล หากินคล่อง” (สืบสกุล ไชยนอก, 2558, สิงหาคม 31)

“ในความเชื่อของฉัน ส่วนใหญ่คนที่ทำประมงในชุมชนนี้เวลาที่เค้าออกไปหาปลาข้างนอกก็จะ จุดประทัดเสมอ เพื่อขอให้ทำการประมงอย่างปลอดภัยและขอให้ได้ปลามากๆ” (พิมพ์พิศา ปาณะ, 2558, สิงหาคม 31)

“อดีตเมื่อประมาณ 5 ปี มีลมพายุทางลมเข้ามาถึงหัวเขื่อน พอได้ยกมือไหว้ก็ถึงทวดเขาแดงว่าให้ ขาดเคียงหัวเขื่อนเสีย หลังจากไม่กี่นาทีพายุก็ขาดหายไปตรงนั้น” (สมเกียรติ สุวรรณรัตน์, 2558, สิงหาคม 31)

จากการสัมภาษณ์และสังเกตชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่ สรุปได้ว่า ชาวบ้านมีความเชื่อในทาง เดียวกันว่าทวดหัวเขาแดงสามารถดลบันดาลโชคลาภและปกป้องให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยร้ายอันตราย ต่างๆให้แก่คนที่เคารพนับถือ ซึ่งการยกมือไหว้อธิษฐานขอพรหรือการจุดประทัดถือได้ว่าเป็นการให้ความเคารพ นับถือทวดหัวเขาแดงและจะทำให้เป็นมงคลต่อการประกอบอาชีพ มีความสุข ปลอดภัย ทำให้มีโชคลาภ รวมถึง เรื่องการทำมาค้าขาย มีเงินทองใช้ไม่ขาดมือด้วยเช่นกัน การปฏิบัติเช่นนี้สืบทอดมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่สมัย บรรพบุรุษจนกลายเป็นธรรมเนียมอย่างหนึ่งของชาวประมงพื้นบ้านชุมชนหัวเขาแดงไปแล้ว

2. ด้านโรคภัยไข้เจ็บ

เมื่อครอบครัวหรือคนใกล้ชิดเกิดเจ็บไข้ไม่สบายโดยไม่มีสาเหตุชาวบ้านมักเชื่อกันว่าเกิดจากอำนาจ การกระทำของทวดหัวเขาแดง หรือผู้ที่มีอาการเจ็บป่วยโดยทางการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถรักษาได้ก็จะ หันมาพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างทวดหัวเขาแดงให้ตนเองเกิดความสบายใจและหายจากอาการเจ็บป่วยเหล่านั้น เพื่อให้ มีกำลังใจต่อสู้โรคร้ายต่อไป

“มีครั้งหนึ่งทั้งลูกทั้งเมียพี่ไขหนัก ก็ไปบนกับทวด ขอให้หายไข้ ส่วนใหญ่คนแถวนี้เวลามีอะไรก็นึก ถึงทวดก่อน ของพรรคนี่เป็นสิ่งที่เรามองไม่เห็นแต่เวลาทำแล้วมันสบายใจครับ” (สุทธิศักดิ์ พันสนิทสัมภาษณ์, 2558, สิงหาคม 31)

1. พิธีกรรมของชาวประมงพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับทวดหัวเขาแดง

ความเชื่อเรื่องการเซ่นไหว้บูชาทวดหัวเขาแดง เป็นความเชื่อที่ได้สืบทอดกันมาจาก บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน อีกส่วนหนึ่งก็เป็นความเชื่อส่วนบุคคลที่มีความเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผู้รักษาผืนแผ่นดิน บริเวณที่ตนอาศัยอยู่นั้น การเซ่นไหว้เพื่อขอให้บันดาลความสุข ความเจริญ ปกป้องคุ้มครองภัยร้าย อันตราย ต่างๆ การตั้งเครื่องเซ่นไหว้จะทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมมีความมั่นใจ เกิดขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตและ ประกอบสัมมาอาชีพ หากเมื่อใดไม่ปฏิบัติตามความเชื่อหรือปฏิบัติไม่ถูกต้องก็จะทำให้เกิดความรู้สึกไม่สบายใจ ในการประกอบพิธีจะกระทำก่อนนำเรือออกไปทำการประมงเป็นส่วนมาก มีการนำเครื่องเซ่นไหว้มาถวาย บูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และจุดประทัดเพื่อแสดงความเคารพและบ่งบอกให้รู้ว่าผู้ประกอบพิธีกำลังจะนำเรือ ออกทำการประมง

1.1 เครื่องบูชาในการเซ่นไหว้ ต้องเตรียมนำสิ่งที่จะใช้เครื่องบูชาประกอบพิธี คือ ดอกไม้ ธูป เทียน ที่จำแนกออกดังนี้

1. ดอกไม้ ดอกไม้ที่จะนำมาบูชาทวดหัวเขาแดง ส่วนใหญ่ผู้บูชาจะนิยมนำดอกไม้จำพวก ดอกดาวเรือง เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อบูชาแล้วจะทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรือง ดอกบัว เป็นสัญลักษณ์ของปัญญาและความอุดมสมบูรณ์ในชีวิต ดอกมะลิ เป็นดอกไม้ที่ใช้ในวันแม่ถือเป็นของสูง เมื่อนำมาบูชาก็เหมือนกับบูชาผู้ที่อยู่สูงกว่า

2. รูป เป็นการแสดงความเคารพ การบูชาจะต้องใช้รูปเพราะรูปเปรียบเสมือนสัญลักษณ์ของพลังอันเกิดจากจิตใจของผู้บูชา เพื่อจะสื่อให้ถึงทวดหัวเขาแดงได้รับรู้ในสิ่งที่ตนปรารถนาหรืออธิษฐานนั้น การจัดรูปเพื่อการบูชาทวดหัวเขาแดง นิยมใช้รูปรวม 12 ดอก โดยแบ่งเป็น

เทวดาฟ้าดิน	3	ดอก
ทวดหัวเขาแดง	3	ดอก
พระพุทธรูป	3	ดอก
พระภูมิเจ้าที่	3	ดอก

3. เทียน ในการบูชาต้องใช้เทียนบูชาเช่นเดียวกันกับบูชาพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไป เพราะมีความเชื่อว่า เทียนเป็นสัญลักษณ์เปรียบเทียบกับแสงสว่างที่จะส่องทาง ให้ผู้บูชาเกิดปัญญาและความรุ่งเรืองในชีวิต ทำให้ชีวิตไม่มีติดมน มีแต่ความสว่างไสว

1.2 เครื่องเซ่นไหว้ การเซ่นไหว้นอกจากจะบูชาด้วยดอกไม้ รูป เทียน แล้ว ยังมีการนำเครื่องเซ่นไหว้มาเซ่นไหว้ด้วย การจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้นั้นไม่ได้มีข้อกำหนดตายตัว สามารถจัดได้ตามความสะดวกและความเหมาะสมของผู้ปฏิบัติ เครื่องเซ่นไหว้ที่นิยมจัดมาถวาย สามารถจำแนกออกได้ดังนี้

1. ข้าวที่นำมาถวายนั่น ได้แก่ ข้าวสวย ข้าวเหนียวแดง

2. ขนมที่นำมาถวายนั่น ได้แก่ ขนมหวาน ขนมชั้น ขนมฝอยทอง ขนมถ้วยฟู ขนมทองหยิบ-ทองหยอดและขนมอื่นๆ ที่มีชื่อเป็นมงคล

3. ผลไม้ที่นำมาถวายนั่น ได้แก่ กัลยัมภ์ ส้ม มะพร้าว องุ่น แอปเปิล และผลไม้อื่นๆ ที่มีชื่อเป็นมงคลนาม โดยจะไม่นิยมนำผลไม้ที่มีชื่อไม่เป็นมงคลมาถวายเด็ดขาด ได้แก่ มังคุด ละมุด พุทรา มะเฟือง มะไฟ และระกำ เป็นต้น

4. น้ำที่นำมาถวายนั่น ได้แก่ น้ำเปล่า น้ำแดง น้ำชา

การตั้งเครื่องเซ่นไหว้นั้น เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจก่อนการออกเรือประกอบอาชีพประมง โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้เกิดเป็นสิริมงคลเกิดขึ้นแก่ตนและคนในครอบครัว ถือเป็นการบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับรู้และอำนวยพร ให้มีความปลอดภัยและได้มาซึ่งสิ่งที่หวังไว้

ภาพที่ 2 การประกอบพิธีและเครื่องเซ่นไหว้

ที่มา : <http://www.siamfishing.com/board/view.php?tid=650835&begin=25>

สืบค้นเมื่อ วันที่ 10 กันยายน 2558

การจุดประทัดของเรือประมง

การจุดประทัดของเรือประมง ซึ่งถือเป็นการสักการะบูชาทวดหัวเขาแดงอีกแบบหนึ่ง ซึ่งเมื่อชาวประมงนำเรือออกจับปลาผ่านศาลเจ้าทวดหัวเขาแดง ก็จะจุดประทัดถวายสักการะและขอพร เนื่องจากมีความเชื่อว่าจะสามารถช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยจากการเดินเรือ และจะช่วยให้จับปลาได้เป็นจำนวนมากซึ่งการจุดประทัดก็ไม่ได้เจาะจงว่าจะต้องจุดเวลาไหนหรือใช้ประทัดกี่นัดขึ้นอยู่กับความสะดวกของชาวประมงเป็นหลักซึ่งจะทำการจุดประทัดที่เรือโดยการนำเรือมาจอดหน้าศาลทวดหัวเขาแดงและหันหัวเรือไปทางศาล จากนั้นก็จุดประทัดบอกกล่าวทวดหัวเขาแดง

ภาพที่ 3 การจุดประทัดของเรือประมงเพื่อสักการะทวดหัวเขาแดง

ที่มา: <http://www.siamfishing.com/board/view.php?tid=650835&begin=25>

สืบค้นเมื่อวันที่ 10 กันยายน 2558

3. ผลจากความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับทวดหัวเขาแดง

3.1 ด้านสังคม ทวดหัวเขาแดงมีส่วนที่สานสัมพันธ์ของคนที่อยู่ร่วมกันในชุมชน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นหมู่เป็นพวกเดียวกัน ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นผลให้ลดความขัดแย้งโดยปราศจากการแบ่งแยกเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เนื่องจากคนในชุมชนประมงมีบุคคลหลายเชื้อชาติเข้ามาอยู่ร่วมกันจึงย่อมมีความแตกต่างของวัฒนธรรม แต่มีความเชื่อเกี่ยวกับทวดร่วมกัน จึงทำให้คนในสังคมที่มีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของทวดหัวเขาแดงประเพณีดี อยู่ในศีลธรรมเพราะทุกคนมีความเชื่อว่า ทวดเป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่รู้และเห็นในพฤติกรรมต่างๆ ของลูกหลาน โดยทวดจะช่วยเหลือคนที่เดือดร้อนและมาบนบาน ถ้ามีกรรมดีมากทวดก็จะช่วยได้มาก หากทำกรรมชั่วไว้ ทวดจะไม่ช่วย ฉะนั้นชาวประมงในชุมชนจึงยึดหลักศีลธรรมทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

3.2 ด้านจิตใจ ทวดหัวเขาแดงถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ให้พ้นจากความกลัวในช่วงที่ออกทะเลของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนหัวเขาแดง โดยชาวประมงพื้นบ้านได้ใช้ทวดหัวเขาแดงเป็นที่พึ่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ เนื่องจากทวดหัวเขาแดงมีความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาเชื่อถือ และเคารพในทวดหัวเขาแดง เมื่อชาวประมงพื้นบ้านต้องเผชิญกับพายุ คลื่นลมที่รุนแรงก็จะนึกถึงทวดหัวเขาแดงซึ่งเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จึงถือได้ว่าทวดหัวเขาแดงเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชนก็ว่าได้ เช่น ปัญหาที่ชาวประมงพื้นบ้านหาทางออกได้ยากและไม่มีที่พึ่ง จึงมีการบนบานศาลกล่าวกับทวด เพื่อขอร้องให้ทวดช่วยเหลือและลดอันตรายให้ชาวประมงพื้นบ้านจับปลาได้มากขึ้นกว่าเดิม ทวดหัวเขาแดงจึงเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้ชาวประมงพื้นบ้านเกิดกำลังใจในการทำมาหากิน อีกกรณีหนึ่งคือ การเจ็บป่วย บางคนไม่สบายโดยหาสาเหตุ

ไม่ได้ หากได้บนบานศาลกล่าวแล้ว ทำให้กำลังใจเข้มแข็งหายจากอาการไม่สบายต่างๆ ได้โดยไม่ต้องกินยา ก็ปรากฏให้เห็นและปรากฏเป็นข่าวอยู่เสมอ หรือกรณีที่คนไข้เชื่อว่าตัวเองต้องหายจากโรคใดๆ ทั้งๆ ที่หมอบอกว่าไม่มีทางรักษาได้ อยู่มาไม่นานพลังใจที่เข้มแข็งย่อมทำให้บุคคลนั้นหายจากโรคได้จริง เป็นต้น สุดท้าย ชาวชุมชนทุกคนก็มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านไปอย่างราบรื่น สะท้อนออกมาจากความสัมพันธ์ทางสังคมและพิธีกรรมความเชื่อที่มีต่อทวดหัวเขาแดง

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงพื้นบ้านที่มีต่อทวดหัวเขาแดง พบว่าชาวประมงพื้นบ้านมีความเชื่อต่อทวดหัวเขาแดงมาตั้งแต่สมัยโบราณ เชื่อว่าทวดหัวเขาแดงสามารถให้คุณและโทษต่อผู้คนในชุมชน และมีการสืบทอดเรื่องราวความเชื่อมาจากรุ่นสู่รุ่น จากความเชื่อก่อให้เกิดพิธีกรรมตามมา ซึ่งชาวประมงพื้นบ้านก็เคยเห็นหรือเคยสัมผัสถึงอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของทวดหัวเขาแดง ไม่ว่าจะเป็นการแคล้วคลาดจากพายุ คลื่นลมที่รุนแรงขณะออกทะเลทำประมงหรือจะเป็นอาการป่วยไข้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ และเมื่อทำพิธีกรรมเช่นไหว้ทวดหัวเขาแดง อาการเหล่านั้นก็หายไป ซึ่งถือว่าเป็นปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติในความรู้สึกรู้สีกของชาวประมงพื้นบ้านในชุมชน และเมื่อพวกเขาให้ความเคารพนับถือ ปฏิบัติสืบทอดความเชื่อแล้วนั้น รู้สึกสบายใจและลักษณะของเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจทำให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง พร้อมทั้งจะเผชิญกับปัญหาต่างๆ หรือเผชิญกับสิ่งที่ไม่อาจจะคาดเดาได้ อันก่อให้เกิดความกลัว และบั่นทอนจิตใจในการดำรงชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุรชัย ฉายศิริพันธ์ (2539) พบว่า ความเชื่อเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ ความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ มนุษย์มีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติหรือเกี่ยวกับภูตผีวิญญาณต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มนุษย์มีชีวิตผูกพันอยู่กับธรรมชาติมาก ในขณะที่มีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติน้อยมาก ดังนั้นเมื่อได้พบเห็นเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็รู้สึกหวาดกลัวและแปลกประหลาด เนื่องจากไม่สามารถจะอธิบายเกี่ยวกับการเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติเหล่านั้นได้จึงมีความเชื่อว่าจะมีอำนาจลึกลับบางอย่างทำให้เป็นไปเช่นนั้น ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ (2543) กล่าวว่าความเชื่อ คือการยอมรับนับถือ การยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตนและไม่มีความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอพิสูจน์ได้หรืออาจจะไม่มีก็ได้ ในสมัยโบราณคนเรายังไม่มีความเจริญในด้านวัตถุเพียงพอ จึงมีความเชื่อในสิ่งที่ไม่มีตัวตนอยู่เหนือความเข้าใจของตนหรือสิ่งที่ไม่อาจหาเหตุผลมาพิสูจน์ได้ โดยเฉพาะเมื่อเกิดปรากฏการณ์หลายอย่างที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจและความกลัวก็จะยกให้เป็นเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดาหรือภูตผีปีศาจ เมื่อคนในสังคมเกิดเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดภัยอันตรายก็จะอาศัยความเชื่อเหล่านี้มาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้กำลังใจตนเองและบุคคลรอบข้างเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปได้ด้วยความสุข ความเชื่อเหล่านี้ที่เป็นเหตุให้คนในสังคมสร้างหลักประกันมั่นคงทางจิตใจ โดยประกอบพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมา สอดคล้องกับงานวิจัยของโสภา ทองประเสริฐ (2550) พบว่าความเชื่อมีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม เมื่อคนในสังคมหนึ่ง ให้การยอมรับนับถือสิ่งใดเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจ คนในสังคมนั้นจะแสดงออกถึงความเชื่อด้วยการมีขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนวัฒนธรรมต่างๆ ในการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับความเชื่อนั้นๆ ดังเช่น ชาวประมงมีการดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ การลงเรือออกทะเลไปจับสัตว์น้ำแต่ละครั้งมีความเสี่ยง อาจเกิดพายุ หรืออันตรายจากท้องทะเลได้ตลอดเวลา ครอบครัวชุมชนก็ต้องขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือ ฤดูกาล ภาวะน้ำขึ้นน้ำลง ปริมาณสัตว์น้ำในทะเล สภาพอากาศ ชาวประมงต้องมีที่พึ่งทางใจ เพื่อช่วยสร้างความเชื่อมั่น สร้างกำลังใจให้ตนเองและลูกเรือ ผลที่ได้รับก็คือ กลับเข้าฝั่งอย่างปลอดภัย ได้ผลผลิตปริมาณมาก ทำให้เกิดความเชื่อขึ้นหลายอย่างในการดำเนินชีวิต ทั้งในภาวะปกติและภาวะคับขันโดยความเชื่ออีกส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ของชาวประมง จากการสังเกตภาวะความเปลี่ยนแปลงของ

ธรรมชาติ เช่น การสังเกตสีของน้ำเพื่อทราบว่ามีปลาอยู่มากหรือน้อย เชื่อว่าบริเวณใดน้ำเป็นสีคล้ำเข้มกว่าบริเวณใกล้เคียงกันตรงนั้นมีฝูงปลาอยู่จำนวนมาก เป็นต้น นอกจากความเชื่อที่กล่าวมาแล้วยังมีความเชื่อในเรื่องรางของคลังซึ่งมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวประมง เป็นสิ่งยึดเหนี่ยว เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางจิตใจ มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการประกอบพิธีกรรม เรื่องรางของคลังที่ชาวประมงให้ความเคารพนับถือ เพราะช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัยและแคล้วคลาดจากอันตรายต่างๆคือ เรื่องรางที่แต่ละคนนับถือและพกติดตัวเมื่อเวลาออกทะเล เช่น รูปหล่อของพระเกจิอาจารย์ เหรียญสมเด็จกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ อย่างไรก็ตามทัศนคติของผู้วิจัย ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับทวดหัวเขาแดง มีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นๆ เนื่องจากชาวบ้านที่นับถือทวดหัวเขาแดงไม่ได้มีเพียงแค่คนไทยพุทธแต่ยังมีคนไทยเชื้อสายจีนและไทยมุสลิมที่เชื่อและศรัทธาในอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของทวดหัวเขาแดง เนื่องจากพวกเขาเหล่านี้เคยพบเจอหรือสัมผัสกับเหตุการณ์ที่เชื่อว่าเป็นผลมาจากการอำนาจของทวดหัวเขาแดง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ชาวบ้านในชุมชนควรมีการจัดทำองค์ความรู้ในด้านการประกอบพิธีกรรมเพื่อเป็นการสืบทอดต่อคนรุ่นหลังต่อไป
2. นำผลจากการศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมของชาวประมงพื้นบ้านที่มีต่อทวดหัวเขาแดง ไปใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจวิถีชีวิตของชาวประมงในท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาสังคมต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงความเชื่อและพิธีกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับอาชีพประมง ในชุมชนหรือพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมของชาวประมงพื้นบ้านมากยิ่งขึ้น
2. ควรศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของความเชื่อและพิธีกรรมในอนาคต ที่มีผลจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้าน

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ ชื่นนรินทร์. (2553). *ชีวิตนักข่าว...ประวัติปูทวดหัวเขาแดง*. [Online]. Available : <http://narongthai.com/kaohuadang.html> [2558, พฤษภาคม 17].
- ทัศนีย์ ทานตวนิช. (2532). *สรุปรายงานการวิจัย เรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมของชาวประมงชายฝั่งทะเลตะวันออก*. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญธรรม พิมพ์ปาปะโอ. (2558, สิงหาคม 31). บ้านเลขที่ 21/1 หมู่ที่ 8 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.
- พิมพ์พิศา ปาณะ. (2558, สิงหาคม 31). บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 8 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.
- สยาม ฟิชซิ่ง. (2559). *ตามล่าหาฝันกับไทรัก*. [Online]. Available : <http://www.siamfishing.com/board/view.php?tid=650835&begin=25> [2558, กันยายน 10].
- สุรัชย์ ฉายศิริพันธ์. (2539). *ความเชื่อพิธีกรรมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่ย่านาง ของชาวประมงในอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา*. ปริญญาโทศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- สุเมธ เมธาวิทยกุล. (2532). **สังกัปพิธีกรรม**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สืบสกุล ไชยนอก. (2558, สิงหาคม 31). บ้านเลขที่ 4/1 หมู่ที่ 8 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.
- โสภา ทองประเสริฐ. (2550). **การศึกษาวิถีชาวประมงชุมชนคลองด่าน อำเภอบางบ่อ จังหวัดสมุทรปราการ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมเกียรติ สุวรรณรัตน์. (2558, สิงหาคม 31). บ้านเลขที่ 7 หมู่ที่ 8 ตำบลหัวเขา อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.
- เสาวลักษณ์ อนันตศานต์. (2543). **ทฤษฎีคติชนและวิธีการศึกษา**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- อินทรา แก้วขาว. (2552). **ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าเงาะยอของชุมชนเกาะยอ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อีด แซ่ลิ้ม. (2558, กุมภาพันธ์ 16). บ้านเลขที่ 222/1 ถนนไทรบุรี อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.